DOREL CONDOR

Aspecte demografice în fostul Comitat Maramureș în perioada 1849-1918 (II)

Gospodăriile

Răspândite în aproape toate comunitățile sătești ale Maramureșului, inscripțiile dovedesc nivelul înalt atins de cultura și civilizația țărănească din această zonă încă din secolul al XVII-lea. Vom reda mai jos câteva asemenea exemple:

I. Ancadramentul ușii de la casa Boroica din Stâmtura care poartă o inscripție în chirilică descifrată doar parțial: „Anul Domnului 1700... Pop".

II. Casa familiei Codrea Dumitru din Berbești cu inscripția latină: „Ridicată... anul 1704... fiul lui Lupu".

III. Casa Cupcea din satul Călinești poartă doar data construcției în cifre arabe: 1710.

IV. Casa Bizău din Bogdan Vodă are o inscripție latină din 1752: "Această casă construită și înfrumusețată de Cosma și fiul său Ștefan In anul 1752 spre cinstirea lui D-zeu și a Sfintei Treimi și spre adorarea Sfintei Fecioare și în cinstirea tuturor sfinților".

V. O inscripție interesantă în chirilică românească se găsește pe meștergrinda casei Tomanu din Berbești: Din îndemnul Tatălui și ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, meșter Pașcu de pe Sălaje se roagă ca să-l pomeniți în sfintele rugăciuni. Această casă au făcut Pop Gheorghe în anu Domnului 1775, a doua joi după Sfintele Florii" (Mihai Dăncuș, *op.cit.*, p.118-122).

Dintre multele cercetări făcute asupra caselor românești am dori să amintim aici, cele ale reputatului etnograf Romulus Vuia care a sintetizat magistral ceea ce a însemnat casa pentru țăranul român: "Casa este adăpostul în care se nasc, trăiesc și mor generații, din a căror succesiune continuă se încheagă viața milenară a unui neam. Ea a fost adăpostul și mărturia continuă a vieții familiale și economice a păturei rurale; ea constituie, prin urmare capitolul cel mai însemnat din studiul civilizației noastre populare. Fiecare casă țărănească este un mic muzeu popular, în care fiecare obiect, ca și fiecare numire a lui, prezintă o mărturie din evoluția vieții și civilizației neamului nostru". (Romulus Vuia, *Satul românesc din Transilvania și Banat*, Studiu antropogeografic și etnografic, Cluj, 1945, p. 6).

Este relativ ușor de reconstituit aspectul caselor maramureșene din secolul al XIX-lea, deoarece există zeci de locuințe din această perioadă păstrate atât în cadrul muzeelor de artă populară (Sighetul Marmației, Baia Mare, București) cât și în cadrul localităților maramureșene. Cercetările întreprinse au demonstrat că tehnica fasonării lemnului în grinzi este anterioară secolului al XVIII-lea. Casele maramureșene tradiționale erau întotdeauna netencuite în exterior, și în multe cazuri nici în interior. De remarcat că tipurile de case arhaice au avut prispă fără stâlpi. Prispa cu stâlpi s-a generalizat aici din secolul al XVIII-lea, modificând întreaga înfățișare a casei. De asemenea, tipul cel mai răspândit a fost cel cu două și trei încăperi (cameră de locuit și tindă sau cameră de locuit, tindă și cămară). Din secolul al XIX-lea se răspândește casa căreia i se adaugă o încăpere în locul cămării („casa curată", "casa mare"). (Mihai Dăncuș, *op. cit.*, p. 128).

Trebuie să mai arătăm că inițial, diferențierea socială nu era dată de mărimea și numărul încăperilor casei, ci de mărimea și numărul construcțiilor anexe din gospodărie. Abia de la începutul sec. al XIX-lea

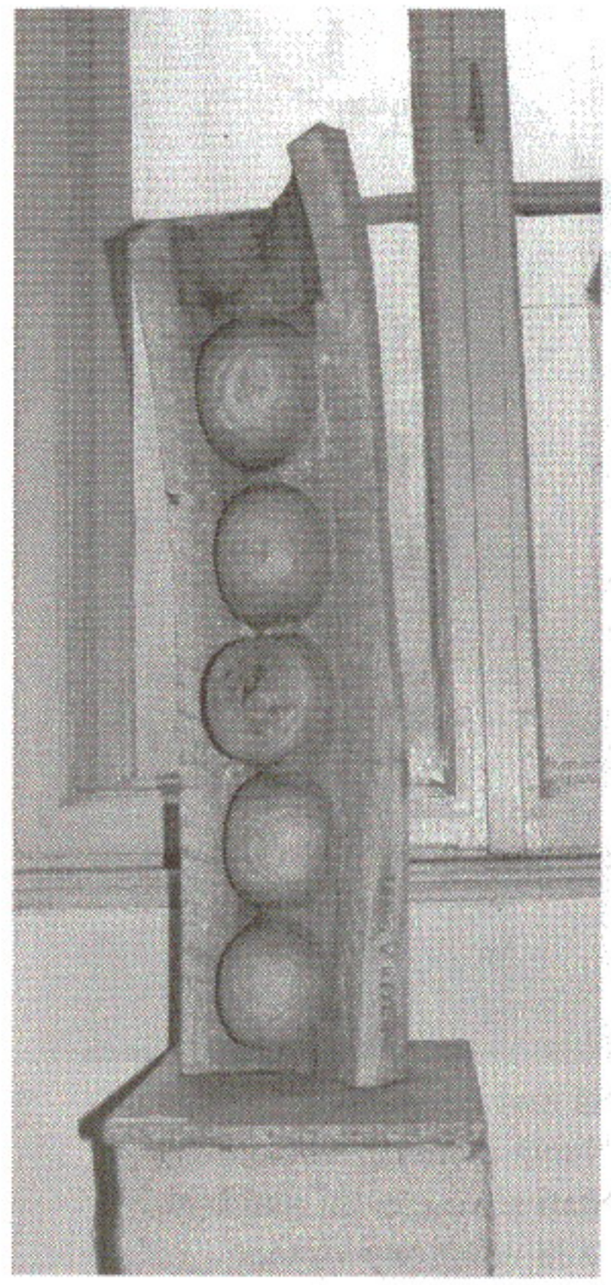

Colecția ALEXA GAVRIL BÂLE

Vă așteptăm cu mult drag.
Tot acolo în împărăție
Ordin este-n bucătărie
Pentru această mare nuntă
Să facă mâncare multă,
Mâncare multă și bună
Pentru lumea ce s-adună.
Iar paharnicii, cu vin,
Să steie-n mijloc de drum,
Să aibă-n mână pahare,
Să-nchine spre fiecare,
Iar pentru cei ce vin nu beu
Este horincă în canceu,
Horincă fiartă-n căldare,
Nu horincă de pe vale,
Să aibă toți mâinile pline
Și spre cei sosiți să închine.
Iar cei din bucătărie
Mâncăruri fac, feluri o mie.
La nuntă vă rog poftiți,
Faceți bine și veniți.
La nuntă dacă-ți veni
Cu de-astea vi-ț întâlni,
Doamne, ce bine va fi!
Sunt și ceteraşi tocmiți,
În patru județe vestiți,
Cu vioară, taragot,
Care v-or pofti la joc,
Tot pe loc, pe loc, pe loc,
Pân-a ieși busuioc,
Busuioc, floare albastră
Pentru miresuca noastră.
De gândiți că îți veni
Frumos noi v-om mulțumi.
Nuntă ca la astă-mpărăție
Nici n-a fost, nici n-o să fie
Și nu cred că s-a-ntâmpla

Masa n-are hotar,
Nici pumnul căpăstru.
Fișculaș, 2002.

Să mai fie undeva
Nuntă mare ca asta.
Stați și vă gândiți mai bine
Și la voi rându vă vine
C-am văzut în aste curți
O fată, feciori mai mulți,
C-am văzut aci-n odor
Patru fete și-un fecior -
Vine-le rândul și lor.
Și la nunta asta, vere,
Tot satul vă spun c-a mere
De aceea bine faceți și gândiți
Și la nuntă să poftiți.
Și c-un struț de busuioc
Să zicem să aibă noroc!
Ceas bun de căsătorie
Deie Dumnezeu să fie
La casa de omenie!
Noroc, noroc,
Gazdă mare și măreț
Noi te poftim la ospăț!

3049

Cerutul miresei cu doi starosti

S. M.
Bună ziua și bine v-am găsit,
La acest lucru vestit
Oare cine v-o chemat,
De aici v-ați adunat?

S. m.
N-am venit noi la chemare,
N-am venit din întâmplare,
Noi stăm aici în palat,
Al nostru-i acest regat.
Și-ntrebăm:
- Voi, oameni mulți,
Ce faceți la aste curți?

aceste diferențieri se reflectă și prin case cu mai multe încăperi, cu pivniță sub casă etc. Interiorul „casei", adică al încăperii de locuit, avea o importanță deosebită pentru țăranul maramureșean, motiv pentru care elementele ce o compun au o structură perfectă, existând totodată și o îmbinare ideală a utilului cu frumosul.

În analiza interiorului tradițional, ca de altfel și a structurii gopodăriei în general, trebuie să avem în vedere permanent prezența omului care trăiește aici, cu tot universul său.

În acest context, considerăm că este semnificativă o comparație între aprecierile eruditului om de cultură și specialist în istoria religiilor Mircea Eliade în problema spațiului în care trăiește omul și interpretarea dată de M. Dăncuș rolului și semnificației organizării interiorului „casei". Le redăm în continuare. Mircea Eliade: „o existență sedentară organizează altfel lumea decât o viață nomadă. Pentru agricultor, spațiul în care trăiește: casa, satul, ogorul constituie adevărata lume. Centrul lumii este ogorul consacrat prin ritualuri și rugăciuni, căci prin el are loc comunicarea cu ființele supranaturale. În chip mai mult sau mai puțin manifest, locuința este considerată o imago mundi". (Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Buc., 1981, p. 43-44); „În privința organizării spațiului interiorului „casei", vom avea în vedere ca element principal, ordonator meșter-grinda... Meșter-grinda traversează pe mijloc întreaga locuință, deci împarte spațiul acesteia în două părți pe care încercăm să le numim, pornind de la ușă: spațiul faptelor de viață (în dreapta) și spațiul faptelor de ritual (în stânga). Această împărțire implică o simetrie simbolică. În spațiul faptelor de viață se află patul și locurile de dormit în general. Aici se naște și tot aici se moare. În partea stângă se află masa pe care se așează copilul în ceremonialul botejunii. Tot la masă, respectiv după masă, stau mirii în timpul ceremonialului nunții, aici se fac urările. Pe masă se așează sicriul cu mortul și în jur se face priveghiul, care implică o serie de rituri, obiceiuri și chiar jocuri cu semnificații profunde" (Mihai Dăncuș, *Spațiul funcțional și spațiul ritual în cadrul casei și gospodăriei maramureșene*, comunicare la sesiunea „Lumea satului românesc", Buc., 31 mai 1985).

Am alăturat cele două interpretări pentru a sublinia trăinicia unor obiceiuri legate de spațiul de locuit și care s-au perpetuat de milenii. Nu vom insista mai mult asupra mobilierului interioarelor, a textilelor și ceramicii și rolul acestora în înfrumusețarea cadrului de viață, încheind cu o descriere din 1843 a unui călător maghiar care este importantă pentru consemnarea elementelor principale care compun structura interiorului: "Poporul valah, îndrăzneț, posomorât, necăjit, iubitor al naturii ca alte popoare care nu se află pe treapta cea mai de jos a culturii, locuiește în casă... Pragul locuinței chiar și Leviathan l-ar găsi înalt; clanța ușii o formează o mașinuță de lemn în formă de cruce.

Trecând peste prag, îți apare o construcție din lut diformă – cuptoru, care ocupă comod 1/6 parte a locuinței. Partea de sus a cuptorului sevește drept adăpost pentru numeroșii mititei ai familiei în anotimpurile reci și ca bancă de rușine pentru mireasa de care vom vorbi mai jos. Pe lângă pereți se află unul-două paturi acoperite cu cergi împodobite, toarse și țesute cu mâinile îndemânatice ale femeilor casei, care desfată și ochii obișnuiți cu mai fine lucruri feminine. Pe prăjinile de brad agățate de-a lungul a trei pereți sunt așezate perne numeroase, frumos împodobite, servind simțul de frumos. Străchinele, ulcioarele de lut de diferite forme și mărimi sunt aliniate într-unul sau două rânduri în dosul pernelor și pe grinda susținătoare" (Mihai Dăncuș, Nandor Katz, *Datini maramureșene consemnate în lucrarea din sec. 19*, în „Comunicări științifice pe teme de etnografie și folclor", Baia Mare, 1970-71, p.119-120). Nu vom insista asupra celorlalte elemente din structura gopodăriei, decât cu remarca că mărimea acestora era determinată de

Mi-o fost pe dungă.
Fișculaș, 2003

poziția economică a familiei respective, care nu ținea seama întotdeauna și de poziția socială, fiind cunoscut de altfel faptul că, nu numai în Maramureș, dar și în alte părți ale Transilvaniei mulți nobili români („nemeși" sau „nemnești") vor ajunge într-o situație economică precară, chiar în comparație cu a iobagilor.

Singurul element care intră în componența unei gospodării și asupra căruia ne vom opri este poarta maramureșeană. Continuând într-un fel ideea anterioară, mulți autori consideră că în Maramureș, porțile erau un privilegiu al nemeșilor (v. Paul Henri Stahl, *Porțile țărănești la români*, în S.C.I.V., an VII, 2, 1960, p. 84 și Francisc Nistor, *Poarta maramureșeană*, p. 13).

După sistemul constructiv, porțile maramureșene pot avea între 2 și 6 stâlpi iar din punct de vedere decorativ, întâlnim mai multe motive, cel mai răspândit fiind „pomul vieții", reprezentat în cele trei variante: traco-dacic, iranian, elenistic (alte motive sunt de factură zoomorfă, antropomorfă, geometrică).

Dacă urmărim în timp aceste motive, considerate astăzi decorative, vom constata că inițial ele au avut funcții magico-mitice, de apărare împotriva răului și de purificare, de punere sub semnul binelui a tot ceea ce era dincolo de poartă (oamenii, gospodăria, animale). Încifrate într-un limbaj propriu, aceste simboluri-mărci își așteaptă dezlegarea care probabil ne va face să înțelegem felul de a gândi, de a concepe existența, a strămoșilor noștri.

Ocupațiile

Maramureșul a fost până nu demult o „țară" de țărani și pornind de la această premisă, ocupațiile au fost cele specifice acestei categorii sociale, condiționate bineînțeles de mediul natural și factorii socio-istorici. Izvoarele istorice ne permit să concluzionăm existența în această zonă a unei economii agro-pastorale la care mai putem adăuga și meșteșugurile tradiționale care deservesc ramurile principale, completându-le într-un mod eficient. Chiar dacă, aparent, condițiile geografice (predomină zona depresionar-montană) sunt favorabile cu predilecție creșterii animalelor, totuși și agricultura a jucat un rol la fel de important. Sigur, ponderea celor două ramuri de bază a fost diferită în timp, dar este cert că ele s-au completat și au coexistat.

Aurel Toncoglaz: Coconi din Strâmtura, 1994.

Alături de agricultură și creșterea animalelor, ca ocupații principale ale locuitorilor Maramureșului, s-au desprins și alte ocupații, fie practicate de către toată populația, fie de populația anumitor sate sau grupuri de oameni. Caracterul autarhic al gospodăriei care a guvernat în comunitățile maramureșene până în perioada premodernă, a impus aceste ocupații.

Izvoarele scrise din sec. al XIV-lea cu privire la lucrarea pământului sunt destul de numeroase. Dacă diploma privivilegială din 1392, acordată așezărilor de „oaspeți regali" din Maramureș, se referă printre altele și la lipsa de fertilitate a solului („care pământ al Maramureșului este recunoscut ca infertil și spre a fi statornicit trebuie un efort îndelungat și greu"), interpretarea dată de Radu Popa este plauzibilă când constată

Nici bogații,
Nici săracii
Nu s-or duce-n rai cu sacii.
Fisculas, 2002

Liniștea voi ne-o stricați,
Oare ce vreți să aflați,
Și pe cine căutați?

S. M.
Tu ești gazdă-aici în palat,
Al tău este acest regat?
O vorbă nu cred ce-mi spui,
Tot ce vorbești sunt minciuni,
Și nu credem, oameni buni!
Însă frumos te-aș ruga,
Să ne-aduci pe cineva
Să ne deschidă poarta,
Înăuntru să intrăm
Și de vorbă noi să stăm,
Cu cine-n palat aflăm!

S. m.
Fugi de-aici și du-te tare,
Asta nu-i o întâmplare
Dacă v-am întâmpinat -
Stau aicia în palat!
Împăratu-i dus de-acasă,
Aici nimeni nici nu intră,
Nici nu iasă,
Fără voia dumnealui,
Voia Împăratului!

S. M.
Și asta-i o mare minciună,
Nu vezi că norii s-adună
De când ne ții și vorbești,
Aicia ne tot minți?
Nu cred c-al vostru - Mpărat,
Îi ieșit de prin palat!
Ori se plimbă prin regat,
Și pe tine te-o lăsat,
Te-o lăsat găzdoi în casă,
Te-o lăsat găzdoi la masă.
Eu n-aș face așa ceva,
Orișice s-ar întâmpla:
Te-aș pune cioban la oi,
Ori la ciurda cea de boi,
Nu te-aș ține lângă noi!

S. m.
Ce vorbești îi vorbă-n vânt,
Aicia doar eu cuvânt,
Eu port vorba la-Mpărat
Și sunt foarte ascultat.
V-aș ruga tare frumos
Să mergeți-napoi pe jos,
În poartă să nu mai stați,
Că de mine nu scăpați!

S. M.
Vorba ta e ascultată,
Nu te-aș crede niciodată!
Tu, la noi ne dai poruncă,
Care, unde să se ducă,
Cine crezi că te ascultă?
Iar cât despre vorba ta,

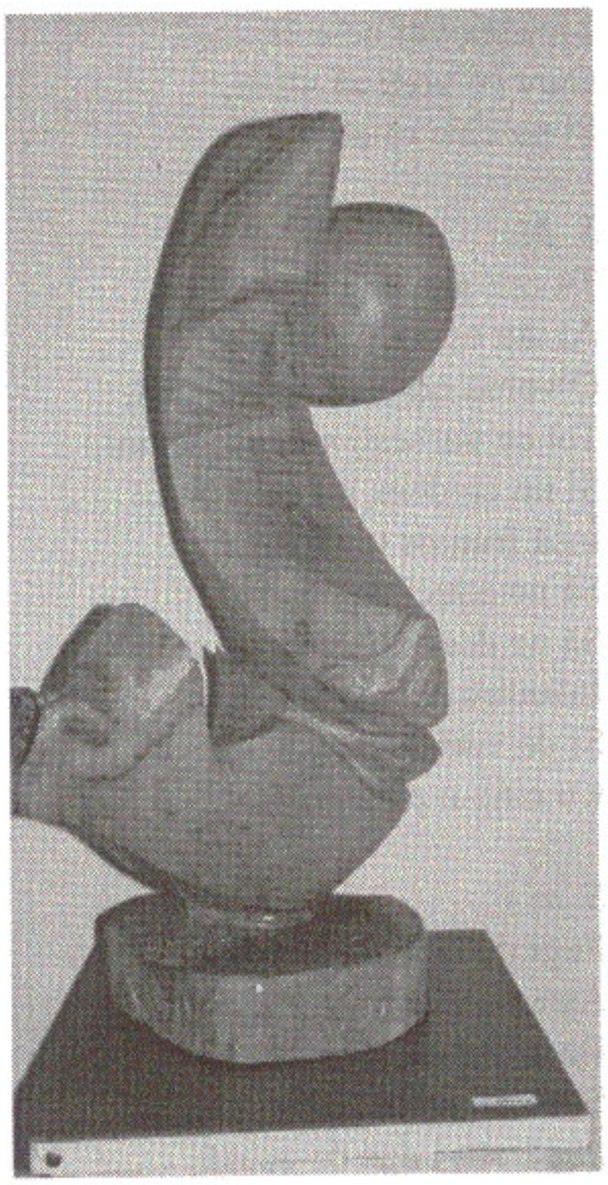

Nu o crede nimenea,
Nimeni din asta solie,
Nu îți dă dreptate ție,
Cred c-al vostru Împărat,
Când aicia te-o lăsat,
La tine nu s-o uitat.

S. m.
Ce vorbe sunt astea, frate,
Eu sunt om cu facultate
Și-încă două școli gătate -
Tu n-ai nici pe jumătate!

S. M.
Tu ai școli, ai facultate?
Nu te cred, iar n-ai dreptate!
Iar ai spus aici minciuni,
Să nu-l credeți, oameni buni.
Însă vorba mea stilată,
Nu te-nșală niciodată.
Eu nu mint, ci-ți spun cinstit,
Că aicia am venit ,
S-aducem mare solie
Dintr-a noastră-mpărăție.

S. m.
Ce solie ai, măi frate,
Om fără de facultate!
Pentru asta s-ar cădea
Aici a te asculta.
Și tu minți, de-ngheață tot,
Să nu crezi că eu pun bot!
Eu nu cred nici o solie,
Nici de-a voastră-mpărăție.
Vă rugăm și v-am rugat,
Însă de-aici, n-ați plecat,
Vreți să vină gărzile,
Să vă rupă oasele?
Dau poruncă imediat,

că aceasta „nu poate avea decât o valoare relativă, de comparație cu regiunile din care veneau oaspeții și poate constitui doar dovada că o zonă muntoasă ca cea la care se referă documentul, nu poate fi exploatată cu ușurință de colectivități venite din regiuni de șes" (Radu Popa, op.cit., p.122). Alte documente vin să întregească atestările privind practicarea agriculturii de către comunitățile zonei. Sunt menționate „pământuri arabile" sau „pământuri cultivate și necultivate ca de exemplu: "cum... terris arabilibus, pratis" („cu pământuri arabile, fânațe") (Ioan Mihaly de Apșa, *op.cit.*, p.85); "terris scilicet cultis et incultio" („pământuri cultivate și necultivate") (Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p.87); "terris eciam arbilibus cultis et incultis" (Ioan Mihalyi de Apșa, p.128).

Foarte interesante sunt și precizările din actele de hotărnicie din care rezultă importanța pe care o au pământurile arabile pentru comunitățile maramureșene. Asfel, hotarul Ieudului în anul 1435 cobora „ad terras arabiles" (Ioan Mihalyi de Apșa, p.291); hotarul Săpânței trecea în anul 1450 în apropierea Tisei, printre „terras arabiles" (Radu Popa, *op. cit.*, p. 124); hotarul Cuhei „currit inter terras arabiles" (Ioan Mihalyi de Apșa,).

Numărul mare al morilor atestate, terminologia agricolă uitlizată în Maramureș, completează informațiile pe care le avem despre această ocupație străveche. Sigur, de-a lungul secolelor, uneltele agricole, metodele de cultură au cunoscut progrese constante, dar nu spectaculoase, dovadă fiind faptul că de exemplu până la finele sec. al XIX-lea cele mai multe grape erau în întregime din lemn (păstrate câteva în muzeul din Sighetul Marmației).

Erau destul de restrânse suprafețele destinate culturii cerealelor, după cum ne arată o statistică de la începutul sec. XX: din 338.000 ha, 18.000 erau cultivate cu cereale, 4.939 cu lucernă și trifoi, 31.141 ha pășuni și 55.140 ha fânețe naturale; 60.102 ha formau vatra satelor și 163.691 ha cu păduri. În ponderea economică agro-pastorală a zonei, creșterea animalelor ocupă același loc cu agricultura, primele atestări scrise privitoare la creșterea animalelor datând din sec. al XIV-lea, când sunt consemnate diverse litigii între țăranii nobili din Maramureș.

ELENA PLATON

O formă de consacrare a diferenței confesionale: transferul în lumea de dincolo

Una din metodele de sancționare a "diferenței" confesionale apărute în urma reintrării în legalitate a cultului greco-catolic din Transilvania post-revoluționară a constituit-o interdicția îngropării "adversarilor" în cimitirul satului. Porțile cimitirelor sunt ferecate cu lacăte spre a interzice accesul morților aparținând celeilalte confesiuni, iar gropile, gata pregătite pentru a primi mortul, sunt astupate cu puțin timp înainte de sosirea acestuia: "cei patru tineri ce săpaseră groapa au fost constrânși de către grupul de terorişti, constituit în curtea preotului ortodox, să astupe groapa abia săpată … înmormântarea s-a făcut cu întârziere de cinci ore, aproape pe întuneric, undeva, într-un cimitir abandonat de la marginea satului". Slujbele de parastas nu scapă nici ele acestei furii vindicative, multe dintre acestea terminându-se cu distrugerea vaselor de ceramică folosite ca obiecte de cult[1].

Asemenea practici, adoptate ca forme de pedepsire a morților și, în egală măsură, a viilor, nu sunt, desigur, invenția contemporanilor noştri. Privarea de funeralii, sau chiar de înhumare, s-a dovedit, dintotdeauna, o modalitate

---

Nici iarbă nu creşte-n urma lui.
Fişculaş, 2002